

250 jaar (stads-) apothekers in Dordrecht

Voordracht gehouden tijdens het voorjaarscongres van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, op 12 april 2014 te Arnhem (NL)

P. H. Vree, Maasland

Inleiding

In 2012 bestond de stadsapotheek van Dordrecht 250 jaar. Die verjaardag is gevierd met een symposium dat samenviel met de ingebruikname van een nieuwe afdeling bereidingen van de apotheek van het Albert Schweitzerziekenhuis, destijds de stadsapotheek.

Over de geschiedenis van de stadsapotheek viel in de bulletins van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux al eerder het een en ander te lezen. Zie daartoe de publicatie van Van de Rest uit 1985, geschreven ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van het Gemeenteziekenhuis, de opvolger van het Sacramentsgasthuis, waaraan de stadsapotheek was verbonden (1). Ook over de officina-apothekers van Dordrecht is een artikel in het bulletin beschikbaar. Brans beschreef in 1953 de totstandkoming van de confrérie (broederschap) van de apothekers in Dordrecht in 1666 (2).

Bij de viering van het 250-jarig bestaan van de stadsapotheek is vooral aandacht besteed aan een aantal stadsapothekers die een opvallende bijdrage aan de farmacie hebben geleverd. In het onderzoek kwamen ook veel wetenswaardigheden naar voren over de broederschap der apothekers. Onder de namen 'confrérie', later collegium pharmaceuticum met de naam Pharmacia et Concordia, bestond in Dordrecht tenminste 200 jaar een verband van plaatselijke apothekers.

In dit artikel zal het wel en wee van de farmaceutische stand in Dordrecht worden belicht vanuit twee gezichtspunten, namelijk maatschappelijke kwesties, zoals de voorziening met geneesmiddelen aan de arme stadsbevolking en de rol van overheden daarin, alsmede wetenschappelijke vorderingen, met name de introductie van natuurwetenschappelijke inzichten in de praktijk.

De 'Confrérie der Aptekers', het Collegium Pharmaceuticum 'De broederschap' werd in 1666 opgericht, 11 jaar nadat het dringende verzoek daartoe reeds was gericht tot het stadsbestuur. Er zijn notulen bewaard gebleven zodat wij thans enig inzicht hebben in de zaken die toe aan de orde waren. In het Regionaal Archief van Dordrecht bevindt zich ook een zogenoemd 'Kort Overzicht van het Tweehonderdjarig bestaan van het Collegium Pharmaceut. Te Dordrecht' in 1866 geschreven door de stadsapotheker Hegland, die toentertijd secretaris van het Collegium Pharmaceuticum Pharmacia et Concordia was (3). De volgende passages zijn ontleend aan dit 'Kort Overzicht'.

“In eenige steden van ons vaderland, bestonden er reeds voor het jaar 1666, door de regering, erkende, vereenigingen van Apothekers, ingesteld met het doel, om de aankomende kunstbeoefenaren niet toe te laten tot de beoefening der Pharmacie, dan na alvorens het bewijs geleverd te hebben, van eenige jaren in het vak werkzaam te zijn geweest, ja, in sommige steden zelfs niet, dan na door eene proeve van hunne, “konst ende wetenschap” te hebben doen blijken. Dewijl op den tijd, waarvan ik hierboven gewaagde, in deze (onderstreept in het handschrift) stad aan niemand, hoe onbekend ook met het vak, eenige belemmering in den weg stond, om ene Apotheek op te rigten, vreesden de gevestigde Pharmaceuten, dat hun getal bovenmatig zou toenemen, om welke reden ze besloten gezamenlijk aan de Heeren van den Gerechte een request in te dienen, dat nog heden in het archief aanwezig is. Dit request behelst het verzoek, dat niemand zich in het vervolg als Apotheker zal mogen vestigen dan de gene, die aan de Confrérie de bewijzen zal hebben overgelegd, van vijf jaren zich in het vak te hebben geoefend, waarvan drie jaren bepaald in eene Apotheek binnen deze stad.

Dit verzoek werd op den 13e April 1666 door de regering in handen gesteld van eene Commissie, bestaande uit de Heeren Hugo Repelaer & Adriaan van de Graaff, bijgestaan door de doctoren Willem Langlij en Johan 't Jong. Den volgenden dag, zijnde 14 April 1666, resolveerden de Heeren van den Gerechte, na het rapport van de bovengenoemde Commissie te hebben gehoord, “dat van nu voortaan niemand 't zij inheemsch 't zij uitheemsch binnen de stad de voornoemde excercitie van de Pharmacie ofte Apothecarie zal mogen opstellen veel minder publieken winkel opstellen ofte geadmitteerd worden tenzij hij drie jaren aan den anderen als leerknecht op een winckel binnen deze stad hebben gestaen en nog twee jaren 't zij binnen of buiten daarenboven, in 't geheel vijf jaren de konst gehanteerd.”

Over de bekwaamheid en de nauwgezetheid van de apothekers schreef Hegland : “Het zeer spaarzame licht dat de wetenschap in dien tijd over de Pharmacie verspreidde in aanmerking genomen, waren het kundige mannen en ging de bevordering der kennis hen niet weinig te harte. Dat blijkt o.a. daaruit, dat toen de Pharmacopoea Amstelodamensis niet meer aan de behoefte voldeed, zij eene Pharmacopoea Dordracena in het licht gaven in het jaar 1708, die later door eenen vermeerde reden en verbeterden druk werd gevolgd, dat zij in 1749 de zoogenaamde proeve instelden; dat zij de apotheken inspecteerden en bij gebrekkig bevinden opnieuw inspecteerden, niet alleen, maar dat zij besloten om toen de Dordtsche Pharmacopoea voor het eerste van kracht was, den gehelen namiddag te wijden aan het onderzoek van ééne Apotheek. Zoowel als uit de bepaling van het oude reglement waarbij niemand bevoegd was om de zoo zamengestelde Mithridatum en Theriacum te bereiden dan alvorens de ingrediënten aan eene tot

dit doel aangestelde Commissie te hebben doen examineren of alles behoorlijk 'eligeert ende gemandeert' was. Deze Commissie vertoefde dan zoolang tot zij overtuigd was dat er in de bereiding niets was vergeten. Het aanleggen van de Hortus Medicus behoort mede hier niet te worden voorbijgegaan."

Hegland beschreef ook de problemen met de naleving van het reglement, de grensconflicten met de chirurgijnen, de medische doctoren en de drogisten. Ook memoreert hij de feestelijkheden en de vriendschappelijke omgang tussen de acht apothekers van Dordrecht. Toen het gilde definitief werd opgeheven gingen de apothekers verder als collegiaal genootschap. Hij schreef daarover:

"Hoewel in het jaar 1806 de Privileges vervallen waren en ene nieuwe orde van zaken tot stand was gekomen, gaf het genootschap, in zijn hernieuwde bestaan onder de zinspreuk Pharmacia et Concordia, ook blijk van een hernieuwd leven voor de wetenschap, door het bijwonen van lezingen in de scheikunde door Doctor Onnen, en het later bij de regering (van de stad, PV) herhaalde malen, helaas zonder goed gevolg, aandringen op het beroepen van een lector in de Scheikunde alhier. Ware het niet dat ik op hededaagsen gebied zou treden, ik zou gewag moeten maken van de leesinrigting waartoe door het genootschap op voorstel van den Heer D. Blankenbijn in het jaar 1823 besloten werd."

Het valt op dat het 'Kort Overzicht' van Hegland niets vermeldt over de oprichting van de stadsapothek. Toch was dit een gebeurtenis die bij de officina-apothekers in Dordrecht de nodige beroering veroorzaakte.

De stadsapothek van Dordrecht

In 1762 besloten de regenten van Gasthuis een stadsapothek op te richten (4). Belangrijke redenen waren de afnemende welvaart en de toename van zwervers uit de zuidelijke Nederlanden, voornamelijk soldatenweduwen met hun kinderen, die na de Oostenrijkse successieoorlog hun toevlucht zochten tot het rijkere Holland. De zieken onder hen meldden zich voor hulp bij het Gasthuis. Ook de diaconieën herkenden de problemen, want er kwamen steeds meer armen. Reeds langer hadden de heren regenten hun zorg uitgesproken over de hoge rekeningen van de apothekers die vanuit hun officinae het Gasthuis van geneesmiddelen voorzagen. Nu waren de omstandigheden gunstig want onlangs waren twee apothekers overleden die geneesmiddelen leverden, de ene aan de verpleegden in

het Gasthuis en de ander aan de bedeeden door de diaconie. De contracten waren daarmee beëindigd. De burgemeester achtte de tijd rijp om zelf een apotheek te stichten, een apotheek uitgaande van het stadsbestuur en de diaconieën gezamenlijk om het gasthuis, het weeshuis, het armhuis, de beide Heilige-Geesthuizen en het krankzinnigenhuis van geneesmiddelen te voorzien. Met een bedrag van ruim 6000 florijnen zou de apotheek kunnen starten als bijgebouw bij het Gasthuis aan de Visstraat. Met het lokkende vooruitzicht op kostenbesparing legden alle deelnemers een bedrag in.

Vooraf de diaconie van de Nederduits Gereformeerde Gemeente was verlost van een zware last.

De eerste stadsapotheker

Een belangrijk punt van bespreking was of er eigenlijk wel een apotheker moest komen, of een goede apothekersknecht ook niet volstond. De voorzitter, de burgemeester, stelde dat zulks inging tegen de keur en de ordonnanties van het stadsbestuur. Dan maar een net afgestudeerde, goedkope apotheker.

Aldus werd besloten, maar de aangestelde apotheker kreeg slechts een contract voor 6 jaar, ook moest hij ongehuwd en inwonend zijn in het gasthuis. Hij kon vrije kost en inwoning krijgen, maar koffie en thee moest hij zelf betalen. Of er een leerling als knecht kon worden aangetrokken stond ook nog te bezien. Op deze voorwaarden begon Jodocus van Laren op 1 december 1762 als eerste apotheker. Hij behoefde geen proeve van bekwaamheid af te leggen en mocht daarom geen lid worden van het apothekersgilde. Visitatie van collegae vond evenmin plaats, het toezicht op zijn functioneren was opgedragen aan de beide stadsdokters. Hij stond dus niet onder het toezicht van het Collegium Medicum dat het Gerecht van de stad Dordrecht zeven jaar eerder in 1755 had opgericht en waar de praeses en de scriba van de 'confraterie der apothecars' deel van uit maakten (5). Wel ontving Jodocus van Laren een complete instructie. (Zie voor de tekst hiervan het artikel van Van de Rest uit 1985 (1)).

Een half jaar later kreeg hij Jacobus van der Meer als knecht. Jodocus zal als ongehuwde jongeman, inwonend in het Gasthuis en voor elk verblijf daarbuiten van toestemming van de binnenvader afhankelijk, een nogal geïsoleerd bestaan hebben geleid. Het beroepsmatig contact met zijn vakbroeders was eveneens geblokkeerd.

Een stadsapotheker en zijn bediende

Zes jaar later vertrok Jodocus van Laren om officina-apotheker te worden en te trouwen. Zijn opvolger kreeg al spoedig ongenoegen met de binnenvader van het

Gasthuis over het beheer van de sleutel van de apotheek en kon vertrokken. Er moest dus een nieuwe jonge apotheker komen. Jacob van Gelder opteerde daarvoor, maar moest eerst een praktijkexamen afleggen. De opgave was het bereiden van een scheikundig preparaat. Hij slaagde en werd in 1772 benoemd tot stadsapotheker. Helaas stond hem geen leerling ter beschikking. Hij moest voor hulp een beroep doen op de binnenvader die hem een herstellende patiënt aanwees. Van Gelder wilde zich echter wel nauwgezet houden aan de voorschriften van de Pharmacopoea Dordracena (1709), maar ondervond het probleem dat zijn hulpkrachten het Latijn niet machtig waren. Van Gelder maakte van de nood een deugd. Hij sneed het farmacopee-boekwerk open en doorschoot het met blanco vellen waarop hij alle teksten in fraai handschrift in het Nederlands vertaalde. Hij beschreef alle enkelvoudige middelen (simplicia), de plantendelen, de kruiden, de middelen van dierlijke herkomst, zouten, metalen, stenen, verklaarde ook de maten en gewichten en maakte voorschriften voor de bereidingen. (Dit boekwerk annex handschrift

is thans nog te raadplegen in het Regionaal Archief van de stad Dordrecht (6).) Aldus kon zijn tijdelijke knecht hem helpen bij het werk in de kruidentuin naast de apotheek en de bereidingen in het laboratorium van de apotheek.

Van gilde naar genootschap

In de periode van de Bataafse Republiek werden de gilden afgeschaft. In Dordrecht werd de "confraternity der apothecars" formeel pas op 16 juli 1806 ontbonden (7). De apothekers besloten op 22 augustus 1806 verder te gaan als genootschap Pharmacia et Concordia en vermeldden dat leden zijn:

"alle 'Apothecars' die hun examen hebben gedaan (hoewel met een ander geassocieerd zijnde en dus nog geen gehele winkel voor haar rekening hebben), alsmede de Apothecars in het Gasthuijs Apotheek zodraa zijn gehele examen heeft gedaan."(8)

Daar zal Jacob van Gelder die inmiddels officinaapotheker in Dordrecht was geworden zeker toe bijgedragen hebben. Al spoedig werd het een vaste gewoonte om als gezelschap elke eerste vrijdag van de maand om 6 uur 's avonds, ook zonder noodzaak, bijeen te komen.

Het in 1755 door het stadsbestuur ingestelde Collegium Medicum werd eveneens pas in 1806 ontbonden. Daarvoor in de plaats kwam de 'Plaatselijke Commissie voor Geneeskundig toezicht', die weer onder rechtstreeks toezicht stond van de

Departementale, later Provinciale, Commissie van geneeskundig onderzoek van Holland die eveneens in Dordrecht resideerde (7). Vanaf dat moment viel ook de stadsapothek en de daar werkzame apotheker onder het nieuwe toezichtregiem. De plaatselijke commissie had naast haar taak om te inspecteren, ook te zorgen voor onderwijs en het bevorderen van de gezondheid. Het afnemen van examens werd later een taak van de Provinciale Commissie. De genoemde commissies schonken ook aandacht aan de verbetering van de openbare gezondheid. Met de inwerkingtreding van de wet betreffende het geneeskundig staatstoezicht op 1 november 1865 hielden deze commissies van rechtswege op te bestaan. Vermeldenswaard is dat de stadsapotheker, later officina-apotheker, Blankenbijn, een verdienstelijk lid was van de Plaatselijke commissie, later ook van de Provinciale Commissie.

Dirk Blankenbijn (1795 – 1873)

De komst van Dirk Blankenbijn markeerde een omslagpunt in de beoefening van de artseneerbereidkunde in Dordrecht. Hij werd in 1822 benoemd tot stadsapotheker, een functie die hij pas twaalf jaar later vaarwel zegde om in de officina, eveneens te Dordrecht, zijn beroep als apotheker te gaan uitoefenen. Zijn voorganger was op staande voet ontslagen wegens onzedelijk gedrag (hij had het aangelegd met de ziekenmoeder van het gasthuis). De stadsapothek verkeerde reeds jaren in diep verval. De tijden waren ongunstig en de armoede was groot. De bestuurders van stad en land braken zich het hoofd over de dure geneesmiddelen. Dat blijkt uit de brief die de Minister van Binnenlandse Zaken namens Koning Willem I in 1829 aan alle provincies schreef met de dringende wens dat er Armen-apotheken, ook wel pauperfarmacopees genoemd, zouden worden opgesteld (9). In de brief uit naam van de Koning valt te lezen: *‘Het weldadige oogmerk der Regeering in het uitgeven van eene Armen-apothek is te zorgen, dat het grootst mogelijke aantal behoeftige zieken met de minst mogelijke kosten van goed en deugdzame geneesmiddelen worde voorzien.’* Een van de eerste maatregelen in Dordrecht was de uitbreiding van de kruidentuin zodat de inkoop van dure simplicia niet meer nodig was. Dirk Blankenbijn was de vertegenwoordiger van de nieuwe generatie. Hij zette de voornoemde kruidentuin op, maar meer nog: hij was chemicus en zeer bedreven in het bereiden van chemische preparaten, zo goed zelfs dat hij van het bestuur van

het gasthuis vergunning kreeg die voor eigen rekening te verkopen. Dat was opmerkelijk, want in de instructie voor de stadsapotheker stond duidelijk dat deze niet aan patiënten uit de stad mocht afleveren. Blankenbijn leverde dus kennelijk aan zijn collegae officina-apothekers. Blankenbijn genoot nog een gunst: hij mocht trouwen en buiten het gasthuis gaan wonen. In 1834 nam hij ontslag en vestigde zich als officina-apotheker, maar daarna was zijn rol niet uitgespeeld. Hij werd lid van de Plaatselijke Commissie voor Geneeskundig Toevoorzigt.

In die hoedanigheid kwam hij de stadsapothek nog herhaaldelijk visiteren.

Zijn optreden en functioneren markeerde het begin van, met name de scheikundige, wetenschap in de farmacie. Blankenbijn was zeer goed op de hoogte van de nieuwe ontwikkelingen. In 1827 publiceerde hij het boek 'Handleiding tot de beoefening der artsennijmengkundige Scheikunde, of Grondbeginselen der pharmaceutische Chemie' (10). In 1828 volgden nog twee delen, in totaal bijna 1000 pagina's. Het boek kreeg goede recensies (11). Zijn wetenschappelijke belangstelling bleek ook uit het feit dat hij in 1827 lid werd van 'Het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam' (12, 13). Hij diende aldaar ook een voorstel in om onderzoek te doen naar het opsporen en verwijderen verontreinigingen met hogere alcoholen in brandewijn.

In die tijd kwamen voor het eerst kwantitatieve chemisch-analytische bepalingen in omloop.

Blankenbijn en zijn opvolger Gerrit Kouwens hadden een voor die tijd goed geoutilleerd laboratorium ter beschikking. De visitatierapporten die zijn bewaard gebleven oordeelden zeer positief. De burgemeester en de Gouverneur, resp. de Commissaris des Konings bezochten de stadsapothek respectievelijk in 1844, 1852 en 1860. Het laboratorium werd tot 1861 gebruikt bij het afnemen van examens (14). Daarna voldeed het laboratorium kennelijk niet meer aan de eisen.

De notulen van het Collegium Pharmaceuticum Pharmacia et Concordia van 6 september 1822 vermeldden (15): *"De President wordt namens de vergadering verzogt, om den Heer Blankenbijn die als Apotheker in het Gasthuis benoemt is, het lidmaatschap van onze Vergadering aan te bieden."*

Blankenbijn woonde op 1 november 1822 voor het eerst de vergadering bij. Hij nam in dat gezelschap als spoedig een voorname plaats in. Een jaar later stelde hij voor een leesgezelschap op te richten. Uit de notulen 7 november 1823: *"Blankenbijn stelt voor om 'bij wijze van leesgezelschap zodanige (...) onder de leden in omloop te brengen welke tot vermeerdering van kennis ons vak dienstbaar zouden kunnen*

zijn". Dit voorstel werd op 5 december 1823 eenstemmig geaccordeerd. Er was een Concept-Reglement (van de leesvereniging) opgesteld en er werd voorzien in een Directeur, i.c. Blankenbijnl.

Regelmatig kwam het aanschaffen van nieuwe tijdschriften en boeken aan de orde, bijv. op 3 november 1837: Handboek der Geneesmiddelen van Prof. De Vriese. Op 5 april 1841: *"Na stemming blijven de volgende tijdschriften in de leesportefeuille: Repertorium van Buchner, Journal de Pharmacie, Konst en Letterbode, Jaarbericht van Berzelius, Pharmaceutisch Chemisch Archief."*

Op 4 juni 1847: *"Stockhardt's Scheikunde van het onbewerkte en bewerkte Rijk,"* vertaald door J.W. Gunning, een in die dagen zeer wijd verspreid en gerespecteerd handboek (14).

Blankenbijnl was als commissaris ook belast met de Hortus Medicus. Hij stelde aan de orde dat de Hortus achterliep in vergelijking met die van andere steden. Ook gaf hij aan dat de classificatie van Linnaeus niet werd gehanteerd. Zo werd er op 1 september 1837 uitgebreid over de Hortus gesproken: *"dat een nauwkeurige beschouwing van de Hortus Medicin- hem overtuigd heeft dat de tijd tot tijd ingekomen klachten wegens verkeerde plaatsing der planten – wegens het stellen van valsche in plaats van echte plantensoorten – wegens het gemis van onderscheidene geneeskrachtige en het voorkomen van minder doelmatige plantensoorten, alleszins overeenkomstig de waarheid zijn; zodat een herziening in het veranderen van de Hortus zeer wenschelijk en noodzakelijk wordt en tot dat einde voorstelt om maatregelen te nemen tot het behoorlijk onderbrengen van genoemde Hortus, bestaande vooreerst:*

- In het vervaardigen van een nieuwe Catalogus Plantarum, waarop alle medicinale planten en de aanverwante soorten zullen geplaatst worden, die overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid van den Hortus aldaar kunnen gekweekt worden; en ten tweede:

- In eenen vernieuwden aanleg van de Hortus en wel in rechte paden en plantenbedding, als doelmatiger zijnde voor de beoefening der planten, dan de tegenwoordige inrigting.

Vervolgens gaf de voorsteller dezer ter vergadering de keuze of de rangschikking of verdeeling in den te vernieuwen Hortus zal gescheiden volgens het natuurlijk Systema van Lindley of naar het gewijzigde geslachtsstelsel van Linnaeus." (15)

Blankenbijnl vervulde gedurende zijn leven afwisselend de functies van secretaris, penningmeester en voorzitter van het genootschap. Na zijn overlijden op 4 april 1873 verscheen in het Pharmaceutisch Weekblad het volgende bericht (16):

“Dordrecht, 10 April 1873,

Op den 4en dezer overleed alhier de Heer Dirk Blankenbijn in den ouderdom van bijna 78 jaren. Sedert meer dan een halve eeuw was hij een waardig beoefenaar der Pharmacie en bekleedde als Apotheker, eerst in het Stedelijk gasthuis en later in eigen zaak, eene eervolle plaats. Door allen die hem gekend

hebben bemind en geacht om zijne rechtschapenheid en zijn deugdzamen wandel, was hij ook een sieraad van zijnen stand, waarvan velen kunnen getuigen die hem van nabij kenden of eene wetenschappelijke opleiding van hem genoten hebben; en zeker zal het niet overdreven zijn te zeggen, dat hij door zijn letterkundigen arbeid een belangrijken aanstoot heeft gegeven tot de beoefening der Scheikunde, die in het begin onzer eeuw nog slechts weinig medewerkers vond.

Dat zijne kennis op prijs gesteld werd, blijkt ook uit de benoeming tot lid van de voormalige Provinciale Commissie van Geneeskundig onderzoek en toezicht in Zuid-Holland, waarbij hij een reeks van jaren als Secretaris fungeerde. Eene onvermoeide werkzaamheid was hem eigen, zoodat hij nog tot weinige weken vóór zijn dood met volhardenden ijver arbeidde. Zijne kunstbroeders betreuren in hem een geachten vriend en medewerker en het alhier gevestigd Apothekersgezelschap Pharmacie et Concordia verliest in hem een waardigen voorzitter. Gisteren werd zijn stoffelijk overschot door de leden, daarvan ten grave gebracht. Zijne nagedachtenis zal bij allen die hem gekend hebben in zegenend aandenken blijven. Moge zijn voorbeeld vele navolgers vinden.”

Jan Hegland (1832-1882)

Jan Hegland schreef, als secretaris van het genootschap Pharmacia et Concordia hiervoor genoemd, het ‘Kort Overzicht van het Tweehonderdjarig bestaan van het Collegium Pharmaceut. te Dordrecht’.

Hij werd op in 1860 benoemd tot stadsapotheker. Hij was voordien werkzaam als assistent in een officina-apotheek te Dordrecht. Zijn benoeming was de inzet van een conflict tussen de regenten van het Gasthuis en het stadsbestuur. Hegland had aanvankelijk ook aanvaringen met de binnenvoogden van het Gasthuis. Hij was namelijk zeer ontevreden over het staken van de examens in de stadsapotheek en liet zich daar dusdanig over uit dat het hem op een reprimande van de regenten kwam te staan. Later kalmeerde hij kennelijk en zagen de bestuurders zijn kwaliteiten. Met succes stelde hij nieuwe aanschaffingen voor, zoals kooktoestellen en het gebruik van stoom als energiebron.

In 1862 leverde de inspectie van de stadsapotheek, uitgevoerd door Blankenbijn en twee geneesheren, een lovend resultaat op. Daarmee konden examens weer plaats vinden in de stadsapotheek. De inspecteurs hadden vastgesteld dat het laboratorium volkomen voldeed aan de stand der wetenschap en de dagelijkse geneeskundige en heelkundige praktijk. Hegland bracht aldus de apotheek weer tot grote bloei. Hij onderzocht het water uit de regenton dat in de apotheek en het gasthuis gebruikt werd op loodgehalte, kennelijk afkomstig uit de dakgoten, en schafte een filtreerapparaat aan om lood met houtskool uit regenwater te verwijderen. De binnenvoogden bepaalden daarna dat in het gasthuis alleen water dat door de apotheker was goedgekeurd gebruikt mocht worden. Hegland vertrok op 1 november 1866 na een dienstverband van zes en een half jaar om drie maanden later te kunnen trouwen. Hij vestigde zich later te Utrecht, waar hij zich als onderzoeker liet kennen. Ook was hij lid en secretaris van commissies die het apothekersexamen afnamen en lid van de adviesraad van het Geneeskundig Staatstoezicht (17). Ook bij zijn overlijden in 1882 werd in het Pharmaceutisch Weekblad gewag gemaakt van zijn verdiensten.

In het regionaal archief van Dordrecht zijn over het Collegium Pharmaceuticum Pharmacia et Concordia na 1866 geen notulen meer te vinden.

Mej. Dr. K.J. Hommes (1906-1982)

In 1933 rapporteerde de geneesheer-directeur van het Gast- en Ziekenhuis aan het bestuur van het ziekenhuis dat de stadsapotheker J. Logger plotseling was overleden.

Het bestuur deed weer onderzoek naar de mogelijkheid om de apotheek te leiden zonder apotheker.

Wederom was het antwoord van het Staatstoezicht negatief. Het bestuur besloot over te gaan tot het aanstellen van een vrouwelijke apotheker. De voornaamste reden waren de lagere salariskosten. Aldus werd in 1934 Mej. K.J. Hommes aangesteld als stadsapotheker, met het beding dat ontslag zou volgen

indien zij in het huwelijk trad. Zij kreeg de beschikking over 2 apothekersassistentes en 1 knecht. Een jaar later promoveerde Mej. Hommes bij Prof. van Itallie in Leiden op een analytisch-chemisch onderzoek op het terrein van de toxicologie (18). Onder haar leiding groeide de apotheek uit tot een volwaardige ziekenhuisapotheek die naar de eisen van de tijd werd ingericht. Het is zinvol vanaf die tijd de term ziekenhuisapotheek te gebruiken want de functie van stadsapotheek had

gaandeweg aan belang ingeboet. Met de komst van ziekenfondsen was de geneesmiddelenvoorziening voor de armen bij de officina-apotheken terecht gekomen. De werkzaamheden in en voor het ziekenhuis namen daarentegen in omvang en betekenis toe. Mej. Hommes nam deel aan bijeenkomsten van de Groep van ziekenhuisapothekers die in 1929 was opgericht. Daar werden praktijkervaringen uitgewisseld, maar ook nieuwe aanzetten gegeven om goede en goedkope geneesmiddelen te maken, zoals bijvoorbeeld hormoonpreparaten (insuline) uit slachthuisafval, waarover haar Haagse collega rapporteerde (19).

De betekenis van de stadsapotheek en Mej. Hommes voor de Dordtse farmacie bleef niettemin groot.

Zij verzorgde in haar apotheek de opleiding tot apothekersassistente voor heel de regio. In 1945 bracht zij de opleiding onder in een stichting waarvan zij directrice werd. Tot haar pensionering als gemeenteapotheker in 1971 was zij werkzaam in het ziekenhuis en als opleidster.

Tenslotte

Dit overzicht van de geschiedenis over het wel en wee van de farmaceutische stand in Dordrecht laat zien dat het beroep van de apotheker zich altijd heeft afgespeeld in het spanningsveld van maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. De stadsapotheek vervulde daarbij een prikkelende rol. De stadsapothekers verwierven na aanvankelijk een geïsoleerde positie te hebben ingenomen al spoedig een prominente plaats.

Noten

1. E.G. van de Rest, De Stadsapotheek van het Gemeenteziekenhuis, verschenen in Kwartaal & Tekens van Dordrecht 11e jaargang 1985, nr: 2/3, 24-32, eveneens afgedrukt in Bulletin Nr. 68 van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, September 1985, blz. 23-34.
2. P.H. Brans, De Dordtse Confrery der Drogbereykunst en de plaats tussen de andere Apothekersgilden, Pharm. Weekblad, 88e jg., (1953), 11-22, eveneens afgedrukt in Bulletin Nr. 5 van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux.
3. J. Hegland, Kort Overzicht van het Tweehonderdjarig bestaan van het Collegium Pharmaceut. te Dordrecht, Regionaal Archief Dordrecht, archiefstuk 1075
4. J.P. de Man, De Stadsapotheek. 1976, Regionaal Archief Dordrecht, nr. 2456. Dit manuscript omvat 75 bladzijden, maar vermeldt geen referenties naar archiefstukken.

5. Collegium Medicum, inleiding tot archiefstukken in Regionaal Archief Dordrecht, nr. 105
6. Regionaal Archief Dordrecht, 150 Collectie van handschriften, 48 Pharmacopoea Dordracena galenicochimica, magistratus auctoritate munita; editio tertia multo auctior ed. emendatior (gedrukt door Van Braam, doorschoten met papier waarop de Nederlandse vertaling, mogelijk van de hand van stadsapotheker J. van Gelder)
7. Notulenboek Genootschap Pharmacia et Concordia, Regionaal Archief Dordrecht, archiefstuk 1063a
8. idem, archiefstuk 1063
9. Pharm. Weekbl. 68e jg (1931), 134-142
10. 'Handleiding tot de beoefening der artsnijmengkundige Scheikunde, of Grondbeginselen der pharmaceutische Chemie.' Door D. Blankenbijn, Stads Apotheker te Dordrecht, enz. In twee Stukken. Iste Stuk. Te Dordrecht, bij Blussé en van Braam. 1827
11. recensie in Vaderlandsche Letteroefeningen Jaargang 1827, 533-537
12. M.J. van Lieburg, Het Bataafsche Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, 1769- 1984, Rodopi, Amsterdam, 1985, p. 36, 225
13. Voor de betekenis van genootschappen voor de wetenschap, zie K. van Berkel e.a., Spiegelbeeld der Wetenschap, Erasmus Publishing, Rotterdam, 1991, p. 34 e.v.
14. Rotterdamse leerlingen van Dr. G.J.Mulder zijn in Dordrecht geëxamineerd, zo blijkt uit een tabel in het boek van M.J. van Lieburg "Al doende leert men, de Rotterdamse jaren van Gerrit Jan Mulder", Erasmus Publishing 2006.
15. als 7
16. R. Buzink, Pharm. Weekbl. 13 april 1873.
17. Pharm. Weekbl. 9 (1872) nr.25, 10 (1873) nr.10
18. K.J. Hommes, "De invloed van licht op de ontleding en de opsporing van bloed in verband met gerechtelijk onderzoek", Pharm. Weekbl. 74e jg (1937), 396-420 (autoreferaat)
19. R.Vos en J. Wolters "250 jaar geschiedenis van de Apotheek Haagse Ziekenhuizen, 1999, p.40